

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Merike Saaremets

XIX SAJANDI LABAKINDAD SUURE-JAANI KIHELKONNAST.

TEHNOLOOGILISED VÕTTED JA KUDUMINE

Lõputöö

Juhendaja MA Kristi Jõeste

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili lektor

Kaitsmisele lubatud(juhendaja allkiri)

Viljandi 2014

SISUKORD

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1. Suure-Jaani kihelkonna vanad labakindad	5
1.1. Kirjanduses ja üldsuse ees	5
1.2. Suure-Jaani vanad kindad muuseumides	6
1.3. Muutumisest ajaloos	7
1.4. Terminoloogia ja tehnilised võtted	8
1.4.1. Loomine	8
1.4.2. Keerukord	9
1.4.3. Soonik	10
1.4.4. Kirjamine ja lõngajooks	10
1.4.5. Küljekasvatus	10
1.4.6. Otsakahandus	11
1.4.7. Pöidlaotsa kahandus	11
1.4.8. Vanatüübilise kindavarre rühmitamine	11
1.4.9. Siduspaelad	12
2. Labakinnaste kudumine kevadel 2014	13
2.1. Üldised valikud ja otsused	13
2.2. Materjal ja töövahendid	15
2.3. Kinnaste läbikudumine	16
2.3.1. ERM 10	17
2.3.2. ERM 13	18
2.3.3. ERM 14	19
2.3.4. ERM 17	20
2.3.5. ERM 4747	21
2.3.6. ERM 4748	22
2.3.7. ERM 15371	23
2.4. Kudumisprotsessi kokkuvõtteks	24
Kokkuvõte	25
Kasutatud kirjandus ja allikad	27
Arhiivimaterjalid	28
Lisad	29
Summary.....	36

SISSEJUHATUS

Mu lõputöö teema on *XIX sajandi labakindad Suure-Jaani kihelkonnast. Tehnoloogilised võtted ja kudumine*. Suures plaanis jaguneb töö uurimuslikuks ja praktiliseks. Esimeses peatükis täiendan ja parandan oma kevadel 2013 valminud seminaritöös *Ülevaade Suure-Jaani kihelkonna vanadest kinnastest XIX sajandist kuni 1920. aastani* leiduvat andmestikku. Teises peatükis kirjeldan seitsme paari labakinnaste läbikudumist ja põhjendan otsuseid ning valikuid.

Suure-Jaani on mu kodukihelkond, kiriku lähistele on maetud kõik neli vanavanemat. Põhja-Sakalamaal olevat juba muinasajal elanud iseteadlik rahvas. Rahvuslikku tekstiili õppima asudes häiris mind teadajate ja õpetajate poolt väljendatud suhtumine: Suure-Jaani on kui vahekihelkond, võrreldes saarte või Mulgimaaga ei leia sealsest tekstiilipärandist kuigi palju huvitavat ega erilist. Nii asusin otsima tõendeid sellise käibetõe kummutamiseks.

Võimaluse avanemist märkasin Reet Piiri loengus, kus ta imetlevalt nimetas Suure-Jaani kindaid. Et kindakudumist olen elu jooksul korduvalt käsile võtnud, see töö sobib ja meeldib, oligi uurimisteema leitud.

Suure-Jaani kinnastega olen tegelenud pidevalt alates sügissuvest 2011, kui nägin Eesti Rahva Muuseumis (edaspidi ERM) ja Viljandi Muuseumis (edaspidi VM) kokku 81 säilikut, mille hulgas leidub nii kindapaare, üksikkindaid, laba- ja sõrmkindaid, kindakatkeid, ka üks ülimalt õpetlik rekonstruktsioon vana kindakatke põhjal aastast 2008, paar randmekindaid ja kaks tööproovi. Selle andmestikuga töötasin igal võimalusel nii rahvusliku tekstiili õppekavalisi ülesandeid täites kui erinevatest ainetest sobivaid teabekilde kogudes. Ülevaadet kogutust esitlesin seminaritööd koostades ja kaitses. Sügisel 2013 kirjutasin, kudusin ja kaitsesin lõputööna Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis sissevaate Suure-Jaani kihelkonna sõrmkinnaste valmistamisse. Õnnestus sooritada erialapraktikad Kristi Jõeste käe all samuti enamasti Suure-Jaani kindaid kududes.

Eesti kudumismaastikul ja eriti kindauurimises on viimastel aastatel toimunud läbimurre puhtvisuaalselt jäljendamiselt pärandtehnoloogiliste oskuste ja tehnoloogiliste võtete taasavastamise poole. Kui hiljuti piisas kinda pildist koos suurkirja ruudustikku kandmisega ja kindaraamat oli valmis, siis nüüdseks laieneb nõudlikumate kudujate hulk, kes küsivad

ammendavat teavet veel paljude üksikasjade kohta. Krestomaatilised teosed on alles koostamisel ja avaldamata. Koolis õpetatakse uut suhtumist pisteliselt ja vahel läbi vastuolude. Nii on minulgi avastamisel kulunud aega, et saada võimeliseks vaatlema esemeid uuel viisil: nägema, kirjeldama ja järele kuduma mitte üksi väljanägemist, märkamata algupäraseid töövõtteid, vaid ka tehnilisi üksikasju. See tähendab, et enam ei piisa kinda fotost. Fotolt on lihtne tuvastada suurkiri ja pöidlakiri, näha pöidlakahandust. Ent ammendava teabe saamiseks tuleb muuseumis uurida loomisäärt, vaadata keerukordade suunda ja eelneva rea kirja, tuvastada küljekasvatuse olemasolu ja ulatus, otsakahanduse kiri või juhuslikkus. Vaja on näha kudumi sisemust ehk pahemat poolt, mõõta pael ja kindlaks teha punumistehnika. Peab nägema mõlemat kinnast ja kirjeldama erinevusi paari sees, mida ammune kuduja on kummagi sisse kudunud.

Jõudumööda ja arusaamise kasvades olengi täppisvaatlust teinud muuseumikülastustel talvel 2013/2014. Kui seminaritöö ülesanne oli suuta esitleda kogu varasemat kindavaramut, märgata rühmi, arengujooni, muutumissuundi, kaardistada nii laba- kui sõrmkindad, siis lõputöös keskendun täiesti vanimate kinnaste uurimisele ja läbikudumisele. Enam ei piisa kirjeldusest, vaja on joonistada täpseid skeeme. Uus tasand on praktiline töö: kui suudan järele kududa, olen aru saanud töövõtetest.

Uurimistulemusi üldistades, kaardistades, kirjeldades ja läbikudumisel praktiseerides saab olnud aegade pärandit tagasi anda tänastele kudujatele, nii meistritele kui harrastajatele, luua kaasaegsete identiteeti, taaselustada kandvaid väärtusi endisaegadest.

Täna asjalikku ja toetavat juhendajat Kristi Jõestet, kelle avaldatud materjalid, arvukad retsensioonid minu ja õpingukaaslaste varasematele kirjatöödele, praktika juhendamine ja kommentaarid eelmistele kudumiskatsetele on mind sundinud teemasse süvenema. Täna Reet Piirit algtõuke, Anu Pinki näpunäite ja konsultatsiooni, Sandra Urvakut kaasamõtlemissa ja muuseumiretkede eest. Täna Kadri Visselit ja Tiina Jürgenit abi eest esemevaatlustel. Anu Raud andis tänuväärse vihje Heimtali Muuseumis säilitatavale fotole.

1. SUURE-JAANI KIHELKONNA VANAD LABAKINDAD

1.1. Kirjanduses ja üldsuse ees

Pärast seminaritöö kaitsmist on vaja täiendada mitut selles esitatud kokkuvõtet. Kui möödunud aastani oli Suure-Jaani kinnastest juttu vaid K. Konsini (1972: 9, 10) ja T. Jürzeni (2005) artiklites, siis nüüdseks on ilmunud L. Nargi ja R. Piiri koguteosed. L. Nargi esitleb Marie Rebase kootud labakindaid 1860. aastaist (Nargi 2012: 145), täpsustuseks lisan viite ERM 15379. Reet Piiri on oma äsjasesse kindaraamatusse valinud neli Suure-Jaani kinnast/paari (ERM 12, ERM A 509:2703, ERM 703, ERM 15) ja ühe tööproovi kui *kirjade meelespea Suure-Jaanist* (ERM 399:12) (Piiri 2013: 60-63; 13). Kahjuks on vigane ERM 12 kinda põidlakiri, originaali rombid on väiksemad, kui skeem väidab. Vaidlustan ka Reet Piiri üldisema väite: *traditsiooniliste kinnaste põial on peoga sama kirja, hilisematel on põial kootud lihtsamat kirja* (Piiri 2013: 14). Suure-Jaani andmestiku põhjal on nimelt just vanadel suurekirjalistel kinnastel vajatud väiksemat ja lihtsamat põidlakirja. Kui kiri üldiselt väiksemaks muutus, ei hakatud seda ka põidlal enam teistsuguse vastu välja vahetama.

Kahtlemata on ERMi digitaalne andmekogu MuISis tohtu varamu käsitöömaailma käsutuses. Eesti Muuseumide Infosüsteem www.muis.ee on veebipõhine töökeskkond, mõeldud muuseumikogude haldamiseks ning muuseumides leiduva informatsiooni kättesaadavaks tegemiseks nii erialaspetsialistile kui kõigile huvilistele (<http://www.kul.ee/index.php?path=0x213x790x1762>). Internetis kättesaadava ja vaadeldava kindakogu tekkimine, areng ja järjest üldisemasse kasutusse jõudmine on aidanud muuhulgas ka Suure-Jaani kinnaste taassünnile kaasa. Olen seda ise kogenud juhendajana.

Seminaritöö viimase peatükina analüüsisin oma tööd ringijuhendajana Suure-Jaani kinnaste kudumise protsessis talvel 2012/2013 Suure-Jaani kultuurimaja käsitööringis. Jagasin toona teavet ka MuISi kasutamisest. Valminud töid esitleti mitmel näitusel nii kihelkonna sees kui kaugemal. Sügisel 2013 oli mul Piret Tago kutsel au juhatada sisse Suure-Jaani kinnaste kudumise kooliülesanne Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli rahvusliku tekstiili õpilaste kursusel.

1.2. Suure-Jaani vanad kindad muuseumides

Tallel on tähelepanuväärselt suur hulk Suure-Jaani kihelkonnast pärit vanu kindaid. Hulga poolest saab Põhja-Viljandimaal võrrelda vaid Kolga-Jaani kindakogumit.

Reet Kurriku (1849-1948, esimeses abielus Iir), Suure-Jaanist napi kilomeetri kaugusel asuva Enge mõisa proua ja ühe Eesti esimese käsitöökooli (1895) asutaja nimega seostub hulk ERMi jõudnud kinnaste legende. Käsitöökooli pidajana oli tal silma ja haaret vanade esemete hindamiseks, autoriteeti kogujana. 1901 on proua Greete Kurrik võitnud Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi näitusel 30 kudumistöö eest kõige kõrgema I auhinna - kapitäie raamatuid (Pedak 2008: 29-31). Kool töötas väidetavasti kakskümmend aastat, kutsus õpetajaid Soomestki. Enge koolist pärinevad esimesed teadaolevad eesti rahvakunsti ainetel loodud kavandid (Kirme 1977: 88).

1904, viis aastat enne ERMi loomist, on Reet Kurrik kogujate kätte usaldanud kaheksa kinnast või paari Enge külast, 1912. aastal lisanud veel mõned ja 1934 vähemalt ühe kindakirjade kogutööproovi, mille olevat ise sajandi algul kudunud. Selles seoses on küsitud: tal oli ju õpilasi kogu Eestist, pole teada, kui kaugelt need kindad võisid pärineda. Teisalt oli ta ise Abja mulgi päritolu ja tulnud Suure-Jaani maile umbes 1872, kui Jaan Iir ostis Enge mõisa. Kas kõik need kindad on ikka Suure-Jaanist?

Praeguste teadmiste pinnal julgen siiski pidada kirjeldatud kollektsiooni Suure-Jaani omaks. „Kogutud Engest” väidab legendki ja Põhja-Viljandimaa jooned on kinnastes nii ühemõttelised.

1.3. Muutumisest ajaloos

ERM HM Fk 37

Ateljefoto perekond Kalmusest, hoiul Heimtali Muuseumis (edaspidi ERM HM). Dateeritav umbes aastasse 1922 (poiste sünniajad on teada, 1908 ja 1914). Pere oli Suure-Jaani kihelkonnast, vaene ja liikuv. Küllap kudus ema kindaid ka müügiks.

Mis on huvitav kindakudumise osas: vanad kirjad (*karukäpakiri*) on äratuntavad. Soonikranne ja mitmevärvilisus näib juba läbiv. Kristi Jõeste suunas mu nägema, et kudumine toimub üleviskamisega – see on traditsiooniline. Kudumislooliselt sobib see täiesti Anu Pingi järeldestega (Pink 2013: 96). Kas kudumistihedus on juba muutunud? See on täiesti võimalik, motiive pole suurtegi kinnaste külgedel kuigi palju. Foto kinnitab tagantjärele muljet, mis tekib ka muuseumikindaid vaadeldes – et uue moe pealetulek oli kiire ja lõplik. Varasemast traditsioonist võeti üle kasutuskõlblik osa (kirjamine), aga linnamoeline rõivas kirjutas ette vajaduse teistsuguse kinda järele. Kui pikk-kuue ajastul piisas lühikesest ja laiast kindavarrest (ülekuul oli pikk varrukas koos värvilise voodriga *uplasniku* ehk pealepööratava käänisega (Jürgen 2005: 14), samas polnud arukas raisata kallist ja valitud kindalõnga varju jäävale

varrele), siis linnameelise rõiva napp varrukas eeldas ranget kaitsvat ja soojendavat kitsast soonikut.

Suur murrang kehastub niisiis suuresti just kindavarre kujunduses ja funktsioonis. Seepärast vaatlen järgnevalt kindavarre kudumist Suure-Jaani kihelkonnas XIX sajandil. Jätan vaadeldavast valimist välja varased näited ühevärvilisest või horisontaaltriibulisest soonikvarrest ja tegelen eranditult vanatüübilise kindavarrega.

Teine põhjus selleks otsuseks on täita lõpuks varem antud lubadus olla lõputöö koostamise ajal suuteline määrama ajaloolisi varrekudumise võtteid. Kolmas põhjus on mu seminaritöös aastast 2013 leiduv ülevaade kõigist Suure-Jaani kinnastest, mis muuseumides hoiul, seda pole siin vajadust korrata.

1.4. Terminoloogia ja tehnilised võtted

Suure-Jaani vanapärase kindavarre valimis on 35 kinnast, paari või katket. Suurim kinnas on 33 cm, väikseim 20,5 cm pikk. Suurim kindalaius on 13,5 cm, väikseim 9 cm. Kirjeldamiseks on vaja defineerida loomisvõtteid, kudumistehnikaid. Vajalikud terminid on **loomine pöidla eest või tagant, ühe- ja kahevärviline loomine, loomine lõngu vahetades või vahetamata jättes, lõngade vahetamine päri- või vastupäeva, keerukord, vits, soonik, kirjamine**. Pärast vart tulevad mõisted nagu **lõngajooks, küljekasvatus, otsakahandus, pöidlakahandus**. Minu töös (sest üldisemad terminoloogilised kokkulepped kudumismeistrite hulgas on veel sõlmimata) tähendavad need mõisted järgmist.

1.4.1. Loomine

Pöidla tagant loomist on avalikkusele kirjeldatud kolmes allikas: raamatutes *Meite Muhu mustrid* lk 28, *Noppeid Kihnu näputööst* lk 48 ja Kristi Jõeste blogis <http://kristijoeste.blogspot.com/2013/04/paistu-3.html>.

Kudumivaatlusel on loomine kas pöidla eest või tagant eristatav tekkiva silmuserea suuna põhjal: pöidla tagant luues liigub ahel vasakule, eest luues paremale. Valimis oli 24 loomist pöidla tagant, 11 eest.

Tähelepanelik tuleb olla veel ühes osas: vahel on loomisreale järgmine rida kootud tagasisuunas, tõenäoliselt on sel juhul loodud kõik silmused korraga ühele varda(paari)le ja

alles läbi kududes jaotatud silmused neljale vardale. Kõige paremini on selline iseärasus tuvastatav võrdluses loomisvõtete tööprooviga. Vastav kahtlus tekib aga korrektse loodusääre puudumise korral. Selliseid näiteid leidsin kaks.

Esmalt on võimalik **luua üht värvi lõngaga**. Suure-Jaanis on erandlik ühevärviline loodus ERM 9.

Kaht värvi lõngaga luues on esimene võimalus **lõngu mitte vahetada**, vaid hoidagi üht pöidlal ja teist nimetissõrmel. Nimetissõrmel asuv lõng moodustab silmused, pöidla oma seob, tekitades seotisääre ehk värvserva. Leidsin pöidla tagant ja lõngu vahetamata loomisi 13, 10 juhul silmused valged, kolmel tumedast lõngast.

Kaht värvi lõngaga vaheldumisi luues tekib vitsailmeline silmuserida kahel juhul: luues pöidla tagant ja vahetades lõngu vastupäeva (11 loomist) või luues pöidla eest ja vahetades lõngu päripäeva (üks loomine). Pöidla tagant luues ja päripäeva vahetades, pöidla eest luues ja vastupäeva vahetades tekib veidi keerupaela meenutav äär. Minu andmetel seda ei leidunud.

1.4.2. Keerukord

Kristi Jõeste retsensioonist Sandra Urvaku seminaritööle lugesin välja võimaluse eristada **keerukorda** (Muhu-keelne sõna, tähistab pahempidist rida vaheldumisi kahe lõngaga, mille keeramine toimub töö ees samas suunas iga silmuse kudumisel) **vitsast** (sama on pahempidirida ja kaks lõnga, keeramine töö ees, aga eelmise rea kahevärviliste parempiditäpiliste silmuste peale ei koota sama, vaid teist värvi silmuseid). Klassikaline **Kihnu vits** ehk varem mitmel pool kirjanduses õpetatud variant, kus pahempidirida kootakse eelmise kahevärvilise parempidirea peale vastupidiste värvidega, on tänaseks aegunud termin, sest vähemalt vanadel kinnastel leidub seda üle Eesti. Kihnlaste endi sõna on hoopis *kierd*. Terminis **keerukord** peitub nii keeramine kui üherealisus. Kui muhulased lubavad, sobiks see sõna kõigi töö ees keeratud kahelõngaliste (kahe- või ühevärviliste) pahempidiridade tähistamiseks. Muhu keerukord oleks sel juhul alaliik ja tähendaks, et kahevärvilisele pahempidireale eelnenud parempidirida oli ühevärviline.

Kristi Jõeste pakutud kirjakeelne **poolvits** lahendaks samuti olukorra tähenduses *pahempidirida, mida kootakse kahe lõngaga vaheldumisi, keerates neid töö ees samas suunas iga silmuse järel*. Kõrvale jääksid lõngade värvist ja eelreast tingitud erisused, poolvits võib olla ka ühevärviline ja samuti kootud mistahes eelreale (kirjatud, täpiline, soonik vms). **Vits**

põhisõnana võib ometi eksitada sellega, et tähistab ka horisontaalvööndit, mida kootakse ühe lõngaga ja silmuste asukohti pidevalt vahetades.

Hindan hetkeseisu nii, et parim lahendus on loobuda esialgu taotlusest olla täpne terminites ja loota hoopis skeemide peale. Nii olen ka muuseumitöös viimastel külastustel teinud joonised.

Järgnevides kirjeldustes kasutan terminit **keerukord**, selguse nimel lisan skeemid.

Valimi kohta sain teada, et 11 varres kooti keerukord samavärviliste silmustega (tume tumedale, hele heledale), kaheksal juhul vastupidiste värvidega (hele tumedale ja vastupidi), mõlemat varianti kasutati koos vaid ühel varrel (ERM A 509:2787). 16 juhul kooti keerukord erinevatele soonikutele, kirjatud pindadele või ühevärvilisele loodusreale.

Valimis erandlik on ühevärvilisi valgeid keerukordi sisaldav ERM 9.

ERM 4747 keerukordi polegi, ERM 9 on neli. Vars sisaldab kaht keerukorda 20 ja kolme 13 juhul. ERM A 509:2809 paaris on nii ühe kui kahe keerukorraga vars. Keerukorra suund on 26 juhul \\\, kolmel /// ja neljal varrel läbisegi mõlemat.

1.4.3. Soonik

Soonik märgib parem- ja pahempidisilmuste korrapärasest vaheldumist mitmel korduval real vertikaalsuunas. Võib olla kahevärviline, vööndite (*soonte*) laius varieerub (tavaline 2:2, vahel 3:3).

1.4.4. Kirjamine ja lõngajooks

Kirjamine on üldiselt kasutatav termin parempidipinna kudumisel kahe või enama lõngaga, kus kirjas vajaliku lõngaga kudumise ajal kulgeb/vad teine/sed lõngajooksu(de)na töö taga ja vajaduse korral seotakse töös oleva lõngaga liiga pikkade lõngajooksude vältimiseks.

Lõngajooks võib vanades kinnastes sidumata kulgeda viie kuni kuue silmuse tagant. Tihe koepind ja tihedasse keerdu korrutatud lõng ei nõuagi sagedasemat sidumist.

1.4.5. Küljekasvatus

Vana lühikese varrega kirjatud kinnas on vajanud võimalust olla anatoomiliselt kätte sobiv ehk randme ümber kitsam ja põidlaliigese kohal laiem. Real traditsioonilistel kinnastel on vajadus lahendatud küljekasvatusega: käealusel ehk väikesõrme poolisel kirja üleminekuküljel on

silmuseid ühtlaselt juurde kasvatatud. Traditsiooniliselt oli seda lihtne teha, kuna suurgi kiri ei nõudnud kudemisajalt täpse paigutuse osas pingutusi, sellesse suhtuti kui pinna katjasse. Hilisem aeg on toonud taotluse seada motiivid esiplaanile ning efektsesse korda, seega põhjustab küljekasvatuse nüüd komplikatsioone.

Vaadeldud kinnastel leidsin küljekasvatuse kuuel juhul, kahel on see kaheldav. Kahel katkel ei saa tuvastada. Küljekasvatust ei leidnud 25 kindal.

1.4.6. Otsakahandus

Ülekaalukas on kolmetahiline kahandus – viisteist juhtu. Kaheksa korda on kasutatud kahetahilist, neli neljatahilist, kolm ühetahilist. ERM 9 on jälle erandlik - poolteise tahiga. Kolmel juhul on kahandus hävinud, üht kinnast ei õnnestunud näha. Otsakahanduse kujundus on sageli malelauakiri, horisontaaltriibud, ka juhuslikud värvid. Eriline on diagonaalne ERM 15371, mida kirjeldan teises peatükis.

1.4.7. Pöidlaotsa kahandus

Leidsin kakskümmend kahandust varda lõpul, kümme algul. Kolmel katkel pöialt pole. ERM 9 on erandlik: pöial kahandatud nagu kindaois.

1.4.8. Vanatüübilise kindavarre rühmitamine

Vanatüübilise lühikese ja laia kindavarre hulgas leidub neli eristuvat rühma. Üldiseloomustuseks leidsin, et varreosa kõrgus jääb reeglina 1,3 ja 2 cm vahele. Erandlik ERM 9 on 3 cm, soonikut ja diagonaalset elementi sisaldavad varred võivad ulatuda üle 2 cm.

1.4.8.1. Keerukorrad kui põhielement koos nabi kirjatud pinnaga

Siia kuulub tervelt 20 paari, üksikut või kindakatket.

1.4.8.2. Püstsoonik ja keerukorrad

ERM 14, ERM 16, ERM 17, ERM 4747, ERM A 509:2702. Üldine on kuus kuni kaheksa rida soonikut 2:2, kus sinised silmused kootud pahempidi. Soonik algab ja lõpeb keerukorraga. Erinevad ERM 4747 (keerukorrad puuduvad üldse), ERM 16 (soonikus pahempidisoon valge, 11 rida) ja A 509:2702 (kolm „keerukorda”, mis on aga unustatud(?) keeramata).

1.4.8.3. Keerukord koos diagonaalse elemendiga

Diagonaalne võib olla nii kirjatud (VM 250 E230, ERM 13, ERM 4748, ERM 11141, ERM A 509:2809, ERM A 509:2975) kui soonikpind (ERM 15371). Viimase võiks ka erandiks lugeda, aga lähinaabrusest Kõpu kihelkonnast on samalaadne ERM A 509:2852.

1.4.8.4. Erandlikud kindavarred

See rühm on väike. Paigutasin siia ERM 9 üleni valge varre. Haruldus on ka keerukordade arv – neli.

Teine erandlik vars on ERM 15. Kolme keerukorra vahemikesse on kirjatud nii riste (kummalgi kindal erinevad) kui kolmnurki – tavapäraste täppide ja triipude taustal on mõlemad erilised.

1.4.9. Siduspaelad

Kindapaari kokkusidumiseks mõeldud, loodusääre tegemisel jäetud pikemast lõngast koos lisalõngadega põimitud pael on mulle tuttav lapsepõlvest, talurahva kindaid varustati sellistega ka läbi kolhoosiaja. Vanadel kinnastel on need läbivalt olemas. Kahjuks pole andmed täiuslikud, kuna pael on kippunud kuluma ja katkema. Üldistades tehti need piisavalt pikad, et saaks sõlmida (harva alla 10 cm, pikima leidsin 15 cm) ja tavaliselt kolmeharulise palmiku punumise tehnikas. Lõng ei pruukinud olla tingimata kinda sisse kootutega identne, tegemist on ju väga praktilise elemendiga. Enamasti siiski on punutud kinda lõngadest.

2. LABAKINNASTE KUDUMINE KEVADEL 2014

2.1. Üldised valikud ja otsused

Välja valitud seitsme kindapaari kudumisel tegin esmalt rea kogu kollektsiooni puudutavaid otsuseid. Kindad pidid valmima **vanade eeskujude ainetel**, taustal teadmised kogu valimit puudutavatest tehnoloogilistest ja kujunduslikest võtetest.

Eesmärgiks polnud koopiakindad. Koopiaid vajavad praegu eelkõige muuseumid, et originaalesemetele puhkust ja rahu anda. Ülesandeks püstitasin kasutada ajaloolist võttestikku ühenduses XXI sajandi materjalide ja töövahenditega ja saada tänapäeva kandjale sobivad kindad.

Üks suur ja silmahakkav erinevus on teadlikult sisse kavandatud: kui muuseumikinnastel pole kirjades jälgitud motiivide keskendatud paigutust, siis oma kinnastel kavandasin nimelt **motiivide paigutumise käeselja keskjoonele** kui esindusküljele. Pöidlapoolne külg kujunes tagajärjena.

Loomisel kasutasin läbivalt pööramata variante, st lõin alati neljale vardale. Täpsemalt lõin ühe varda silmused kahele vardale, siis võtsin ühe varda silmustest välja, panin selle paari järgmise vaba vardaga ja lõin järgmise varda jagu silmuseid. Kaks varrast koos kindlustab, et loodusäär ei jää liialt venimatu. Paarisvarrastele vardakaupa luues jääb loodusäär paremale poolele, kuna kudumist saab ringi sulgudes jätkata samas suunas.

Tänu Anu Pingi juhatusele olen eelistanud pöidla tagant loomisel **muuta** ka **pöidla asendit** lõnga suhtes: põial pole siis lõnga-aasa sees nimetissõrmega paralleelne, vaid pigem püsti-risti ja loomisevõtte esimene liigutus ehk lõnga haaramine pöidla tagant vardale suunaga alt üles muutub mugavamaks.

Minu hinnangul on **pöidla tagant loomisel** tugev eelis: see sobib tänapäeva tööstusliku lõnga keeruga ja tihendab seda.

Kui vanadel kinnastel leidub pikemaid **lõngajookse**, siis minu otsus oli siduda lõnga nii, et lõngajooks pole enam kui kolme silmuse pikkune. Põhjendus on paljus emotsionaalne: saan nii maksimaalselt tiheda pinna ka haprast lõngast, lühikesed lõngajooksud ei haaku küüne ega sõrmuse külge. Oma sidumistehnika olen juba aegsasti teadlikult võimalikult mugavaks kujundanud, nii see ei pidurda kudumistempot.

Täiesti kõrvale jätsin **küljekasvatuse**. Sellega tegelen tulevikus vajaduse korral koopiakindaid kududes. Anatoomilist mugavust see tõesti pakuks. Samas ei ole mul veel head lahendust, kuidas suure kirja keskendatus jääks laitmatu ka küljekasvatust rakendades. Vahest kujuneb tulevikus üheks tavalahenduseks kinda visuaalne pikendamine, see tagab pikema ja soojema varreosa. Teise võimalusena kompensatsiooniks näen varreosa ettevaatlikku kitsendamist. Praegu kodusin reeglina sama silmuste arvuga varre kui kirjaosaski. Vahest proovin tulevikus veel tihedamat kudumist/väiksemat vardanumbrit kinda varreosas.

Olen ka mõelnud, et vajaduse küljekasvatuse järele kompenseerib osalt tihedalt kootud pind ise: selle elastsusvaru on piisavalt suur, et vanuda kandja käe järgi aina mugavamaks.

Loobusin **siduspaelte** ajaloolisest saamisviisist: need põimiti loomise ajal jäetud pikast lõngast koos lisa lõngadega. Siduspaelad punusin eraldi, need on eemaldatavad. Põhjendus on taas osalt emotsionaalne: minu silmis näevad kindad ilma paelteta välja soliidsemad. Kasutasin paeltes kollektsiooni üldmulje ergastamiseks rohkem värvitoone, eelkõige punast.

Pöidlaava laius on kõigil paaridel kujundatud samal viisil: 2-3 silmust välisküljest ja 3-4 silmust keskjoonest on läbi kootud, ülejäänud silmused vardal jäetud pöidlaavaks. Pöidla laiust pole enne pöidlaotsa kahandust kahandatud. Kui kahandasin kolmest kohast, siis vardalõppudes.

Väiksemad kujunduselemendid (vars, kahandused, pöidlakiri) kujunesid isikliku ilumeele ja eeskuju koosrakendamisel. Kõrvalekaldeid eeskujust kirjeldan ja põhjendan iga kindapaari puhul täpsemalt.

Proportsioonid kinda sees kujunesid originaalilähedased: nagu muuseumikinnastel, näib ka minu omadel varreots lühikesevõitu. Vahemaa loodusest pöidlani on sama kui pöidlast otsakahanduse alguseni. Ehk teisiti öeldes: kui murda kinnas pöidla kohalt pooleks, jääb kogu kahandusosa kinni katmata.

2.2. Materjal ja töövahendid

Kasutasin kaubandusvõrgus pakutavat maavillast värvitud ja valget 8/2 lõnga. Praegu tööstuslikult toodetava lõnga iseloom erineb sajanditagusest mitmeti. Keerd on laugem, lõng pehmem ja kohevam. Kompenseerisin erinevust mõnevõrra lõnga eelnevalt tugeva pinge alla kerides. Koopiakinnaste kudumisel peaks lõnga keeru küllap üle tihedamaks korrutama.

Teisalt on 8/2 lõnga kvaliteet vahelduv, sõltudes toorainest, tootjast, võimalik, et reast muudest teguritest. Kudujale tähendab see, et kvaliteet võib muutuda ka lõngavihi sees, rääkimata partiidest. Haprus, tugevus, jämedus vahelduvad tootjati niikuinii.

Kinnaste kavandamisel püüdsin neid eeldusi arvesse võtta ja kudumisotsuseid teha nii, et kasutada peenimaid lõngu suurima silmuste arvuga kirjades ja vastupidi.

Vana kinnast jälgendades on kinda laiust tänaste materjalidega lihtsam saavutada kui pikkust: silmus on suurem just vertikaalselt. See peaks aitama nüüdisajal kinnast kätte sobitada, kuna inimese pikkus on XIX sajandist peale kasvanud, käepikkus samuti.

Valget lõnga valides lähtusin jämeduse ja värvitooni sobimisest tumeda kirjalõngaga. Välistasin kriitvalged toonid, kasutasin loodusvalget ja lausa kollakat lõnga. Siin on mitu põhjust. Vanade kinnaste lõng polnud ilmselt uuenagi laitmatult valge. Aeg ja kandmine on lisanud omaltpoolt kollakaid, pruunikaid, hallikaid toone. Teisalt sobivadki lambavalged toonid tumedate lõngade kõrvale hoopis loomulikumalt kui pleegitatud keemiavalge.

Tumedast lõngast leidub vanadel kinnastel lambamusta, värvitud musta ja suur hulk indigosiniseid heledast tumedani, rohekast mustjassiniseni. Tulin valides toime lõnga ise värvimata, kasutasin ära Raasiku, Jõgeva ja teadmata päritolu sinised lõngad. Värvikindlusega muret polnud. Loomulikult on minu kinnastel olemas pleekimisoht erinevalt ajaloolisest indigosinisest, mis saadakse mitte kiu peale värvides, vaid kiudu oksüdeerides. Ühe paari kudusin lambamustast lõngast, see peaks olema väga püsiv värvus.

Vardad olid vaid ühes jämeduses – 1,25. Varasemad kudumiskogemused on veennud, et käsi kohaneb erinevate lõngajämedustega ja pind saab õige tiheduse, olemata jäik ega lõtv. Samas ei teki väsimust, mis vaevaks käsi liialt pingsal kudumisel või ka ülipeente ja liigpainduvate varraste ohjamisel.

Tegelikult kasutasin kümmet varrast, kududes kaht kinnast alati vaheldumisi. See kindlustab, et kindapaar saab tõepoolest paar ehk koosneb täpselt ühesuurustest kinnastest.

2.3. Kinnaste läbikudumine

Varreskeemide ja otsakahanduste kirjaskeemide (viimased on paigutatud varre skeemist paremale) tingmärgid:

Valge ruut – valge parempidisilmus

Must ruut – tume parempidisilmus

Must horisontaaljoon – tume pahempidisilmus

Peen kaldjoon – valge silmus, jäme kaldjoon – tume silmus.

Kaldjoone tähendus erineb sõltuvalt sellest, kas ta esineb loomisreal või mitte. Selles osas saab märkimisviisi edaspidi täiustada.

Loomisreal tähistab \ loomist pöidla tagant, / loomist pöidla eest. Noolega ring näitab, kas lõnga värvi vahetati päri- või vastupäeva. Kui ei vahetatud, tähistab peen või jäme kaldjoon silmuste värvi, seega lõnga, mida hoiti nimetissõrmel.

Mujal kui loomisreal tähistab \ või / keerukorra suunda.

2.3.1. ERM 10

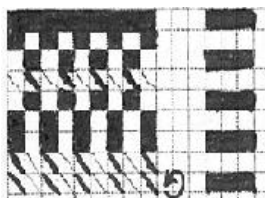
Kindad Engest, kogutud 1904.

Tumedaks **lõngaks** valisin lambamusta (originaalis värvitud must). Kulus 110 grammi.

Silmuste arvu suurendasin: kirjakord on 24, originaalil on kootud veidi vähem kui viis kirjakorda. Minu kinnastel on täpselt viis kirjakorda, silmuseid ringil 120, vardal 30.

Varre kudusin eeskuju põhjal: loomine pöidla tagant kahe värviga vaheldumisi vastupäeva. Järgneb keerukord \\\. Pärast kolme kirjatud rida on taas keerukord \\\, kaks kirjatud rida ja ühevärviline must rida.

Skeemi selgituseks siin ja edaspidi: vasakpoolne muuseumikinda vars, paremal otsakahanduse kiri.

Otsakahandus on kolmetahiline, värvid vahelduvad rida-realt.

Muutsin **pöidlakirja**, kordasin selles suurkirja osa. Kaheksasilmuseline kirjakord kordub kuus korda, silmuseid on ringil 48. Kahandasin kolme varda lõpul täpilise kahandusreaga.

Terviku proportsioon muutus: kinnas on kaks cm laiem ja üks cm pikem originaalist. Pöidla asend on muutmata: loodusest pöidlani on sama vahemaa kui pöidlast otsakahanduse alguseni.

2.3.2. ERM 13

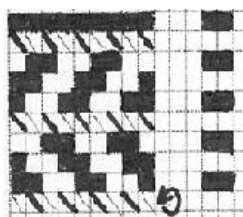
Kindad Engest, kogutud 1904.

Valisin tuhmi hallikassinise ja loodusvalge lõnga, kulus 106 grammi.

Kahandasin **silmuste arvu**: kirjakord on 38 ja originaalil on lisaks kolmele kirjakorrale kootud käealusel küljel ca 18 silmust *ussi*- e siksakkirja. Mina piirdusin täpselt kolme kirjakorraga, ringil 114, vardal 29-28 silmust.

Varre loomine toimus pöidla tagant kahe värviga vaheldumisi vastupäeva. Kolmel kirjatud real vahetasin värvi kahe silmuse tagant ja kudusin värvitriibud kaldega vasakule. Keerukorra \\\ järel kordub kirjatud pind kolmel real, seekord kaldega paremale. Varre lõpetab keerukord \\\ ja sinine rida.

Otsakahandus on kahetahiline, värv vaheldub reakaupa.

Pöidla asend ja kiri on originaalilähedane. Kudusin kaheksa kuuesilmuselise kirjakorda. Kahandasin originaalist erinevalt hiljem ja järsemalt, et kiri ulatuks kõrgemale.

Kinnaste pikkusele lisandus kaks cm, laiusele üks.

2.3.3. ERM 14

kindad Engest, kogutud 1904.

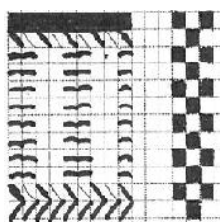

Lõngad on tume hallikassinine ja loodusvalge, kulus 106 grammi.

Silmuste arvu vähendasin. Originaalis on kootud kolm ja pool kirjakorda, minu kinnastel kolm. Silmuste arv ringil tuli kolm korda 36 ehk 108, vardal 27.

Varre loomisel pöidla tagant (valisin selle variandi muuseumikindal leiduva pöidla eest loomise asemel) hoidsin sinist lõnga nimetissõrmel, valget pöidlal. Lõin neljale vardale sinised silmused. Järgnes keerukord \\\. Kahevärvilise 2:2 sooniku alguses **muutsin esimest rida**: sinised silmused on algusreal parempidised. Sellega vältisin valgeid täppe sinisel pinnal.

Pärast kaheksat soonikrida lõpetab varre keerukord \\\ ja sinine rida.

Otsakahandus on kolmetahiline, värvid vahelduvad malelauakirjana.

Pöidlal kasutasin *kärbsekirja* varianti, mis minu silmis on selgemalt seotud põhikirjaga kui originaali oma. Pöidlaotsa kahandus on viivitusega ehk hilisem ja järsem kui muuseumikinnastel. Eesmärk oli kirja ilmet hoida nii kaua kui võimalik.

2.3.4. ERM 17

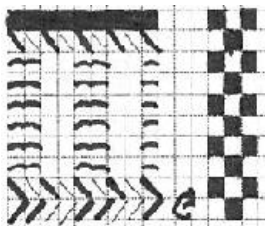
kindad Engest, kogutud 1904.

Kudusin kinnastesse tumesinise lõnga, mis oli valitavate hulgas kõige kohevam ja mahukam. Leidsin samalaadse kollakasvalge. Lõnga kulus 106 grammi. Nende kinnaste **silmuste arv** on kõige väiksem (6 korda 16, ringil 96, vardal 24). Peenest lõngast oleksid valminud lastekindad.

Varre loomisvõtet oli keerukas tuvastada: loodud pöidla eest. Lõnga keeramine on toimunud päripäeva, ent lõngu on vahetatud rütmis 2:2. See on Suure-Jaani kihelkonnast ainus niisugune. Minu kindal jäi lihtsam variant, vahetasin lõngu rütmis 1:1.

Kahe keerukorra \\\ vahel on kuus rida 2:2 soonikut, selle esimesel real kudusin ka sinised silmused parempidiseks, et vältida valgeid täppe sinisel pinnal. Vars lõpeb sinise reaga.

Otsakahandus on kolmetahiline, malelauakirjas.

Pöidlakirja vahetasin välja minu silmis paremini haakuva *kärbsekirja* vastu. Pöidlakahandus on traditsiooniliselt kolme varda lõpul ja täpiline.

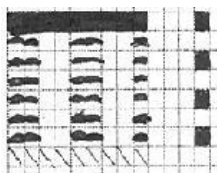
2.3.5. ERM 4747

Kindad kinkis pr Kurrik Enge mõisas 1912. Kudus Marie Karelson. Kinnaste vanus 70 aastat.

Kudusin hallikassinisest ja loodusvalgest lõngast, kulus 116 grammi. Kiri on nagu originaalil – viis korda 22 silmust ehk ringil 110 ja vardal 28/27.

Vars on loodud põidla tagant, valge lõng nimetissõrmel ja sinine põidlal. Kuuerealine soonik 2:2 on algusreal läbivalt parempidine, teisest reast alates sinised silmused pahempidised. Nii vältisin valgeid täppe sinisel pinnal sooniku alguses. Varrest kirjale üleminekuks on sinine rida.

Otsakahandus on ühetahiline, värvid vahelduvad ühekaupa.

Põidlakiri on originaalne, silmuseid 42. Muutsin põidlakahanduse hilisemaks ja järsemaks.

Mõõtmed muutusid suuremaks umbes 0,3 cm nii pikkuses kui laiuses.

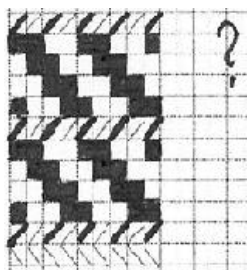
2.3.6. ERM 4748

Kinda kinkis pr Kurrik Enge mõisas 1912. Kudus Marie Karelson. Kinnaste vanus 70 aastat.

Kudusin rohekassinisest ja loodusvalgest eriti haprast lõngast, kulus 106 grammi. **Silmuseid** on ringil 120, vardal 30, kirjakord 30.

Varreks lõin pöidla tagant valged silmused (valge lõng nimetissõrmel, sinine pöidlal). Kirjatud pind värvivaheldusega 2:2 kulgeb nelja rea vältel vasakule. Keerukorra suund on haruldane ///. Järgneb taas neli rida kirjatud vasakule kalduvat parempidipinda. Pärast /// keerukorda lisasin sinise rea, mida originaalil pole.

Märkus: kuna see kinnas on ERMi püsinäitusel ja vaadelda saab vaid läbi klaasi, on mõned tehnoloogilised üksikasjad tõenäoliselt lõpliku täpsusega tuvastamata.

Otsakahanduse kudusin ühetahilise ja ühevärvilise. Originaali pildil on näha värvide korrapärase vaheldumise. Sinine rant sobis mu silmis nii loodusrea siduva lõnga kui rohke sinise tausta/kaheksakandse põhikirjaga.

Pöidlakirjaks (48 silmust, kuus kirjakorras, 13 kirjakorda) valisin väikeruudud, mis haakuvad põhikirjaga. Kahandasin traditsioonilisel viisil kolme varda lõpul, sinise randiga.

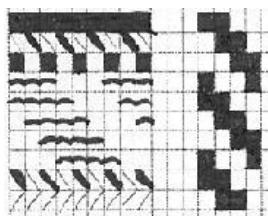
2.3.7. ERM 15371

Labakindad kodus Kai Leppik potisiinise *karukäpakirjas*.

Kudusin hallikassinisest ja loodusvalgest lõngast, kulus 80 grammi.

Vars on loodud pöidla eest, valge lõng nimetissõrmel, sinine pöidlal. Silmused on valged. Varre algul on loodud 98 silmust, sest põiksooniku kirjakord on seitse silmust. Järgneb keerukord \\\. Vasakule kalduva neljarealise põiksooniku esimese rea kudusin läbivalt parempidisena, et vältida valgeid täppe sinisel pinnal. Sooniku rütm on 4:3, neli sinist on pahempidisilmused. Soonikule järgneb parempidine 1:1 kirjatud rida, edasi \\\ keerukord.

Vart lõpetaval sinisel real tuleb juurde kasvatada neli silmust, sest põhikirja kord on 34 silmust ja kirjakordi kolm. Nüüdsest on ringil 102 silmust ja vardal 26/25.

Otsakahandus on neljatahiline, värvid kulgevad 2:2 diagonaalis vasakule.

Pöidlakirja muutsin, kuna *karukäpakirjas* leiduvad nimelt kesktäpiga *kärbsed*. Originaali pöidlakirja kasutan tulevikus koos ERM A 399:12 tööproovil leiduva *karukäpakirja* variandiga. Pöidlakahandus on kootud kolme varda lõpul ja kirjakooste värvidega.

2.4. Kudumisprotsessi kokkuvõtteks

Kirikinda kudumine on aeganõudev töö. Ülimalt keeruline on kindlaks teha ühele paarile kulunud aega. Vardad olid käes pidevalt, igal istumisvõimalusel töö jätkus. Kõndides kudumist ma siiski ei üritanud. Üldiselt valmis kindapaar nädala jooksul, viie kuni seitsme päevaga.

Kannatada sai parema käe nimetissõrm ja tekkis mõhn parema käe väikesõrme alla.

Peenem lõng oli nõudlikum, aga rõõmustas tegija silma rohkem. Hea on tõdeda, et selle kudumismaratonist kestes ei tekkinud mingit varda- või kindatüdimust, küll aga kujunesid järgmised kudumisplaanid.

KOKKUVÕTE

XIX sajandi labakindad Suure-Jaani kihelkonnast. Tehnoloogilised võtted ja kudumine kui lõputöö on kokkuvõtteks mu senisest ajalooliste kihelkondlike kinnaste uurimise ja läbikudumise protsessist. Jätkasin varem uuritud teemat, liikudes seminaritöös antud kihelkondlike kinnaste ülevaatest pärandtehnoloogilise vaatluse ja kirjeldamise suunas. Terminoloogia osas kirjeldasin hetkeseisu, selle ühtlustumine nõuab ilmselt veel aega.

Vanu kindaid uurides sain endisest suuremat selgust traditsiooniliste loomisvõtete, kudumistehnikate ja kompositsiooni loomise osas. Loomisvõtete osas selgus, et suudan neid nüüd vaadeldes määrata ja skeemiks vormistada. Kõige iseäralikuma kindaloomise kohta tegin samuti õiged järeldused, nagu selgus pärast juhendajaga konsulteerimist. Ühest küljest tunnen end nüüd vanu kindaid vaadeldes palju kindlamini. Ammendav mu andmestik aga veel pole. Igal muuseumikülastusel kogesin, et varasemad vaatlusandmed vajaksid uut ülevaatamist ja täpsustamist.

Praktilise tööna valmis seitse paari kirjatud kahelõngalisi vanatüübilise varrega labakindaid. Ülesandeks polnud mitte koopiakinnaste, vaid tänapäeva kandjale mõeldud tarbeesemete loomine vanu töövõtteid ja kaasaegseid materjale kasutades. Traditsioonilistes raamides lubasin endale väikesi kohandusi, variatsioone ja mugandusi, mida kirjeldasin ja põhjendasin.

Tegin mõned kudumistehnilised ja kujunduslikud järeldused.

Tulevikus kaalun Suure-Jaani kindaid kududes mitmeid võimalusi kinda pikendamiseks ja varre kitsendamiseks. Ühtlasi on vaja leida võttestik, mis lubab kududa mistahes suuruse ja kujuga käele sobivaid kindaid.

Paremini hoiab soonikkudet sisaldav vars, kaldun seda eelistama. Nii suur kiri, põidlakiri kui otsakahandus pakuvad süvenedes järjest enam võimalusi rakendada isiklikku ilumeelt ja tervikutaju uusi kirju luues ja sobitades, avastades uusi kooskõlasid traditsioonilistes raamides.

Värvide osas eelistan kindlalt indigolaadseid siniseid ja lambamusta tumeda kirjalõngana. Ehk tuleks kõne alla ka tume lambahall. Poemusta ja muude keemiliste värvide (tumepunased,

pruunid, rohelised) kasutamine on välistatud isegi hoolimata sellest, et poemusta vanades kinnastes leidub.

Kunagi kadusid sellised labakindad moest ja kasutuselt seoses üleminekuga rahvarõivalt linnamoelisele rõivale. Nende taaselustamine võib toetada XXI sajandi inimest mitmel moel. Puhtpraktilisest küljest on lühikese laia varrega kinnas taas kantav ajal, kus kõike lubavas moes on jälle olemas ka ülipikad varrukad ja randmekindad.

Vanade kirjade ja visuaalse ilme taaselustamine aitab luua isiklikku paikkondlikku identiteeti, otsida ja leida juuri.

Peen ja ajakulukas üliväärtuslik käsitöö toetab elu mõtestamist, kõnelemata vahepeal unustatud töövõtete kaudu taasleitnud talupojatarkusest: vana ilu on ka üdini praktiline ja selle loomine nõuab sügavalt mõtestatud osavust.

Minu kui uurija teekond pärandtehnoloogiliste eriteadmiste poole pole sellega lõppenud. Sama protsess toimub käsitöömaailmas laiemalt ja toodab lähitulevikus kindlasti rea üllitisi, mille abil saan koos teiste uurijate ning huvilistega arusaamises edasi areneda.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Jürgen, Tiina. 2005. *Suure-Jaani rahvarõivad*. – Viljandi Muuseumi aastaraamat 2004. Viljandi.

Kabur, Anu, Pink, Anu, Meriste, Mai. 2010. *Meite Muhu mustrid*. Saara kirjastus.

Kirme, Kaalu. 1977. *Eesti kunst 1917-1940. Tarbekunst – Eesti kunsti ajalugu 19. sajandi keskpaigast kuni 1940. aastani*. ENSV TA Ajaloo Instituut, Tallinn.

Konsin, Kalju. 1972. *Silmkoeesemed*. Tallinn, Kunst.

Nargi, Lela. 2012. *Maailma rahvaste kudumiskunst. Väärikad traditsioonid ja kirev tänapäev*. TEA kirjastus, Tallinn.

Pedak, Erika. 2008. *Eesti professionaalse tekstiilikunsti sünni ja kujunemine 1940. aastani*. – Tartu Kõrgem Kunstikool. Toimetised 9.

Piiri, Reet. 2013. *Suur kindaraamat. Eesti kihelkondade mustrid*. OÜ Hea Lugu.

Pink, Anu. 2013. *Silmuskudumise põhivõtte – kas aadlidaamide graatsia või talutiidrukute kiirus?* – Lugusid materjalidest. Studia Vernacula 2013. VKA rahvusliku käsitöö osakond.

Saaremets, Merike. 2013. *Ülevaade Suure-Jaani kihelkonna vanadest kinnastest XIX sajandist kuni 1920. aastani*. [Seminaritöö.] Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Saaremets, Merike. 2013. *Suure-Jaani kihelkonna sõrmkindad*. [Lõputöö.] Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool.

Uus, Ingrid. 2012. *Noppeid Kihnu näputööst. Mõnõd noppõd kihnu njäputüest*. OÜ Eesti Loomeagentuur, Viljandi.

Kristi Jõeste blogi <http://kristijoeste.blogspot.com/2013/04/paistu-3.html> (16.05.2014)

Eesti Muuseumide Infosüsteem www.muisee
<http://www.kul.ee/index.php?path=0x213x790x1762> (18.05.2014.)

ARHIIVIMATERJALID

ERM 9	ERM 15331/2
ERM 10	ERM 15371
ERM 11	ERM 15379
ERM 12	ERM 15440
ERM 13	ERM A 509:2651
ERM 14	ERM A 509:2688
ERM 15	ERM A 509:2702
ERM 16	ERM A 509:2703
ERM 17	ERM A 509:2737
ERM 703	ERM A 509:2787
ERM 4747	ERM A 509:2809
ERM 4748	ERM A 509:2975
ERM 8299	ERM A 633:19
ERM 11141	VM 250 E 230
ERM 11142	VM 3131 E 247
ERM 14101	VM 3133 E 249
ERM 14845	VM 3189 E 233
ERM 15331/1	ERM HM Fk 37

LISAD

Fotod: ERM ja Sandra Urvak

ERM 10

ERM 13

ERM 14

ERM 17

ERM 4747

ERM 4748

ERM 15371

SUMMARY

Old Knitted Mittens from Suure-Jaani Parish from the 19th Century

The object of this study is to look at original specimens and to describe specific skills necessary for making traditional Suure-Jaani mittens. Estonia is one of the most richly filled treasure-troves of traditional knitting techniques in Europe. Most techniques are used in Suure-Jaani parish also.

The mittens and gloves are knit from the cuff to the tip, with the thumb being added later. The cuffs do tend to be quite short until the second half of the 19th century. Basic geometric patterns from Suure-Jaani parish are quite large. Earlier the thumb had often its own small pattern.

I knitted seven pairs with five needles (size 1,25). The yarn was quite thin 8/2. I used two yarns of different colours (dark blue/white, dark brown/white). Mostly I used traditional knitting techniques. There are also some little variations which are in knitting too.

Old knitting techniques are useful and clever for a modern knitter as well.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Merike Saaremets**,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

XIX sajandi labakindad Suure-Jaani Kihelkonnast. Tehnoloogilised võtted ja kudumine,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on **Kristi Jõeste**,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **20.05.2014**